

TÖRTÉNELMI SZEMLÉ

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2021 | 2. SZÁM
LXIII. ÉVFOLYAM

F. Romhányi Beatrix
Az tatárjárás előtti Alföld Árpád-kori népességéről és birtokviszonyairól

Szabó-Turákné dr. Póka Ágnes
A Magyar Kamara hivatalnokainak mobilitása 1527–1567 között

Dáné Veronka
Kemény János *continuus* szolgái

Szalai Ágnes
A helytartók, Bornemissza Anna és a „tanácsi rend”

Deák Ágnes
Ismeretlen konzervatív kiegyezéstervezet – 1864

I. Tóth Zoltán
Székelyek és románok Kézai mester *Gesta Hungarorum*ában

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA,
PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,
SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@abtk.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézírataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:*

<http://www.tti.abtk.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>

A 2021-es évfolyam megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXIII. évfolyam, 2021. 2. szám

TANULMÁNYOK

- Romhányi Beatrix Az Alföld Árpád-kori népesedési és birtokviszonyai a tatárjárás előtt 161
- Szabó-Turákné dr. Póka Ágnes A Magyar Kamara tisztviselőinek hivatali mobilitása 1527–1567 között 193
- Dáné Veronka Egy erdélyi főúri udvar a 17. század közepén. Kemény János *continuus* szolgálói 207
- Szalai Ágnes A helytartók, Bornemissza Anna és a „tanácsi rend” kormányzati szerepe I. Apafi Mihály 1663. évi távolléte idején 227
- Deák Ágnes Ismeretlen konzervatív kiegyezéstervezet – 1864 241

ADATTÁR

- Szabó-Turákné dr. Póka Ágnes A Magyar Kamara tisztviselőinek hivatali mobilitása 1527–1567 között 259

HAGYATÉK

- I.Tóth Zoltán Székelyek és románok Kézai mester Gesta Hungarorumában. I. rész 289

MEGEMLÉKEZÉS

- J. Újváry Zsuzsanna: Zimányi Vera (1930–2021) 315

MEGEMLÉKEZÉS

ZIMÁNYI VERA
(1930–2021)

Zimányi Vera, az Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének volt tudományos főmunkatársa és a Pécsi Tudományegyetem egyetemi tanára, majd a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának alapító tagja, egyetemi tanára, később professor emeritája, életének 92. évében, 2021. április 20-án visszaadta lelkét Teremtőjének.

Zimányi Vera a nagy múltú Erzsébet Nőiskola nyolcosztályos gimnáziumában szerezte meg azt a műveltségi alapot, amely alapján beiratkozhatott a régi állami Pázmány Péter Tudományegyetem történelem–angol szakára, majd a főszakok mellé felvette az éppen csak szakként meginduló levéltárosképzést. Mire befejezte az egyetemet, az már Eötvös Loránd Tudományegyetemként működött. Szakdolgozatát Bethlen Gábor gazdaságpolitikájából írta, amely olyan kiválóra sikerült, hogy meg is jelent. Kitűnő tanulmányi eredménye ellenére a Nyíregyházi Levéltárba helyezték, majd egy rövid ideig a Művelődésügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó Levéltárak Országos Központjában (LOK) dolgozott. Onnét azonban hamarosan bekerült az akkori Országos Levéltárba, ahol kezdő szakemberként igen nagy feladatot bízta rá: a szovjet megszállás következtében Körmenden szétdőlt és súlyosan sérült herceg Batthyány család levéltárát kellett újrendeznie. Az enyészettől megmentett iratokat Keszthelyről teherautó-számra hozták fel a Szent István-bazilika padlására és pincéjébe, ahol megkezdődhetett a rendezés. A munkát oly sikerrel végezte el, hogy első cikkeit, könyveit ennek anyagából írta. (*Der Bauerstand der Herrschaft Güssing im 16–17. Jh.* Eisenstadt, 1962. és *A rohonc-szalonaki uradalom és jobbágysága a 16–17. században.* Bp., 1968.) Ő lett a Batthyány-anyag legfőbb szakértője, sőt amikor először mehetett ki Ausztriába a vasfüggöny mögül, és ott találkozott az idős Batthyány herceggel, ígéretet kapott arra, hogy a kimenekített és a család tulajdonában maradt 1526 előtti okleveleket lefényképezheti. Nem rajta múlt, hanem az akkori levéltári bürokratikus gépezeten, hogy ez elmaradt.

1963-ban, addigi tudományos munkásságának elismeréseként a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetbe került, ahol nyugdíjba vonulásáig, kerekén harminc évet töltött el. A tudományos szellem itt jóval szabadabb volt, mint máshol. Bár az intézet az 1949-ben bezárt és leépített Teleki Pál Tudományos Intézet helyébe lépett, ahonnét kiebrudaltak több nem kommunista-marxista kutatót, és a felső vezetés itt is a marxista ideológiát hirdette, ám az 1970-es években már jóval pozitívabb volt a légkör. Az Intézet pezsgő szellemiségével, inspiráló tudományos vitáival valódi szellemi központ

volt. Az Úri utcai épület I. emeleti szobája, ahol Zimányi Vera évtizedeket töltött szobátársaival, Györffy Györggyel, Makkai Lászlóval és az adminisztrációt ellátó, egyébként kiváló mű- és szakfordító Jászay Gabriellával, többeknek volt egyszerre kávézó- és szakmai tanácsterem is; kiváló beszélgetések és viták hangzottak itt el Szűcs Jenő, Benda Kálmán, Szakály Ferenc, Péter Katalin, Tóth István György, olykor Heckenast Gusztáv vagy Litván György részvételével – ennek én magam is részese lehettem, amikor az Intézetbe bekerültem, és a szoba „lakója” lehettem. Itt beszéltük meg az 1988–89. évi izgalmas, a rendszerváltást előkészítő eseményeket is.

Az 1970-es évek elejétől a kutatók már mehetek nemzetközi konferenciákra, nemcsak Keletre, hanem Nyugatra is, sőt ösztöndíjat is nyerhettek. Akkoriban élte nagy korszakát az Annales Iskola és a német alapokon nyugvó gazdaságtörténeti irányzat. Zimányi Vera ösztöndíjai során, elsősorban Párizsban, megtanulta a gazdaságtörténeti, majd az ártörténeti kutatás módszerét. A francia és a német gazdaságtörténeti irányzat kiemelkedő teljesítménye abban állt, hogy a konjunkturális mozgások fogalmát a gazdasági szféráról kiterjesztette a társadalmi élet egyéb zónáira is, és a „longue durée”-vel a globális történeti folyamatok legmélyebb, alapvető rétegét vizsgálta.

Zimányi Vera azt kutatta, hogy a magyarországi kora újkori gazdasági és társadalmi jelenségek milyen összefüggésben állnak a nyugat-európai fejlődéssel. Megrajzolta a Magyar Királyság bekapcsolódásának folyamatát a kora újkori világgazdaságba, összehasonlította az európai és a magyar demográfiai adatokat, mélyreható kutatásai során feltérképezte a magyar külkereskedelmet, leginkább a marhakivitelt vizsgálta a vámnaplók alapján, alapvető ártörténeti kutatásokat végzett; egyszóval az új szemléletű 16–17. századi magyar gazdaság- és társadalomtörténetet ő írta meg. Ez került bele a tízkötetes nagy összefoglalóba is, amellyel elnyerte az akadémiai doktori címet. (Ezt az összefoglaló munkát angol nyelven is megjelentették: *Economy in Sixteenth and Seventeenth Century Hungary 1526–1650*. Bp., 1987.) Zimányi Vera jól látta, hogy a magyarországi gazdasági és társadalmi jelenségek önmagukban nem magyarázhatók, és főleg nem értelmezhetők a kelet-európai folyamatokkal összefüggésben. Az ország sokkal inkább volt közvetlen kapcsolatban Nyugat-, mint Kelet-Európával. Az 1960-as, 1970-es években még komoly viták folytak erről, hiszen a marxista történelemszemléletű, vezető szerepet betöltő történészek még nagyon erősen vallották a magyar fejlődés elkanyarodását a nyugat-európaiktól, és még azt sem tűrték el, hogy a tízkötetes új magyar történeti összefoglalónak a 16–17. századi két kötetében, amely 1985-ben jelent meg, a szerzők Magyarország geopolitikai helyét Kelet-Közép-Európában, és ne Közép-Kelet-Európában határozzák meg. Kutatásai gyümölcsként számtalan nemzetközi konferencián vett részt, és jelentek meg cikkei idegen nyelveken is. Az európai modellt leképező hazai fejlődéssel megismertette a külföldi szakembereket, akik között olyan nagyságokat találunk, mint Wilhelm Abel, Fernand Braudel, François Bergier, Jean Bouvier, George Duby, Witold Kula, Emmanuel Le Roy Ladurie – hogy csupán néhány nevet soroljak fel azok közül, akikkel együtt vett részt nemzetközi konferenciákon.

Zimányi Vera munkássága, a Batthyány-uradalmak története, kereskedelem-történeti tanulmányai, a magyarországi ármozgásokról írt cikkei, ártörténeti kézikönyve, a Zrínyiek tengerparti uradalmának nagy forráskiadványa vagy a tízkötetes szintézis gazdaság- és

társadalomtörténeti fejezetei, életmódtörténeti írásai ma is alapvető munkáknak számítanak.

1985-ben a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Karának egyetemé szervezésében vállalt aktív szerepet, ahol évekig tanított egyetemes történetet, tartott előadásokat és szemináriumi órákat, forrásolvasási és -elemző gyakorlatokat. Jegyzeteiből összeállított ideiglenes tankönyvét hosszú évekig használták, és még ma is használják a diákok.

1992-ben a Magyar Katolikus Egyház legfőbb vezetői és világi tudósok közös akaratából újra megalapították a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karát. Zimányi Vera ebben a munkában is aktívan részt vett, az egyetem alapító tagjai között tarják számon. A Kora Újkori Tanszéken, amelynek rövid ideig vezetője is volt, kora újkori egyetemes történelmet és forrásolvasást tanított. Elévülhetetlen érdeme, hogy bábáskodott a Történettudományi Doktori Iskola megalapításában is, ahol egészen 2007-ig tanított. Ezután előrehaladott szembetegsége miatt kezdett visszavonulni a tudományos életől, de még egy-egy előadás megtartását örömmel vállalta, és egykori diákjainak és a doktori iskolásoknak nagy örömmel és odaadással tartott konzultációt – hiszen egész életét a magyarság története tanulmányozásának szentelte, az volt élete célja és értelme.

Fiatal kora óta kutatta a nyugat-magyarországi régió, főként a Batthyány-uradalmak történetét szoros szakmai kapcsolatban állva az osztrák történészekkel. 1990-ben az osztrák állam egyik legmagasabb kitüntetését ajándékozták neki (*Das Grosse Ehrenzeichen des Landes Burgenland*), 2001-ben pedig a Magyar Köztársaság Tiszti Kereszt Érdemrendjével ismerték el munkásságát. Az 1995-ben alapított Professzorok Batthyány Körének tagjai sorába is beválasztották.

Zimányi Vera életének utolsó tíz évében, betegsége következtében, visszavonultan élt, de érdeklődése a szakma iránt nem szűnt meg. Az 1970–80-as évek nagy történész-nemzedékének prominens képviselői közül szinte utolsóként távozott az élők sorából. NAGYASSZONY volt a történészek között. Most már odafönről kíséri figyelemmel szeretett hazája történelmét, sorsát.

J. Újváry Zsuzsanna

CONTENTS

STUDIES

- Beatrix F. Romhányi *Population and Landholding Structures on the Great Plain before the Mongol Invasion* 161
- Ágnes Szabó-Turákné dr. *The Career Mobility of the Officials of the Hungarian Chamber between 1527 and 1567* 193
- Veronka Dáné *A Transylvanian Aristocratic Court in the Middle of the Seventeenth Century. The continuous servants of János Kemény* 207
- Ágnes Szalai *The Lieutenants, Anna Bornemissza and the Governmental Role of the "Councillor Estate" during the Absence of Prince Mihály Apafi I in 1663* 227
- Ágnes Deák *An Unknown Conservative Compromise Draft from 1864* 241

DATABASE

- Ágnes Szabó-Turákné dr. *The Career Mobility of the Officials of the Hungarian Chamber between 1527 and 1567* 259

HERITAGE

- Zoltán I. Tóth *Székelys and Romanians in the Gesta Hungarorum of Master Simon of Kéza* 289

COMMEMORATION

- Zsuzsanna J. Újváry *Vera Zimányi (1930–2021)* 315
-

E számunk szerzői

Dáné Veronka, PhD, főlevéltáros, Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára • Prof. Dr. Deák Ágnes, egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történeti Intézet, Modernkori Magyar Történeti Tanszék • F. Romhányi Beatrix, egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történettudományi Intézet • Szabó-Turákné dr. Póka Ágnes, fiatal kutató, BTK TTI, Kora újkori osztály • Szalai Ágnes, doktorandusz, Eötvös Loránd Tudományegyetem; tudományos segédmunkatárs, BTK TTI • [I. Tóth Zoltán], történész, akadémikus, dékán, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Történettudományi Kar • J. Újváry Zsuzsanna, PhD, egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történettudományi Intézet, Újkori Történeti Tanszék, Történettudományi Doktori Iskola, Társadalom- és életmódtörténeti Szekció

(BTK TTI = Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda
Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék
E-mail: bardi.erszebet@abtk.hu, terjesztes@abtk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt
(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)
1053 Budapest, Magyar u. 40.
Telefon: +36-30-203-1769
E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál.

Ára: 1000 Ft
Előfizetőknek: 850 Ft

